

zaključuje kako se radi “o specijalnostima hrvatske emigracije u borbi protiv komunističkog sustava” (str. 398). U svom zaključku autor ustvrđuje kako su komunisti najveću opasnost vidjeli u Katoličkoj crkvi i njenom svećenstvu, a prva žrtva takve politike bio je nadbiskup Štepinac.

Zdenko Radelić (*Hrvatska: komunisti i oporba nakon 1945.*, str. 413 – 456) prikazuje stanje u Hrvatskoj od 1945. – 1950. s naglaskom na ulogu KPJ i protukomunističku oporbu.

Ivica Šute (*1971. kao uvod u 1991.*, str. 457 – 469) analizira dinamične društveno – političke procese u Hrvatskoj između 1967. i 1971, odnosno u razdoblju poznatom kao *Hrvatsko proljeće*.

Ivo Perić (*Hrvatska uoči i nakon osamostaljenja*, str. 471 – 480) nabraja i komentira političke događaje u suvremenoj hrvatskoj povijesti, od pada komunizma, proglašenja nezavisnosti, Domovinskog rata do izgradnje novostvorene države.

Branimir Brgles

Ludwig Steindorff, *Povijest Hrvatske od srednjeg vijeka do danas*, Naklada Jesenski i Turk – Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb 2006., 274 str.

Krajem prošle godine, u zajedničkoj suradnji Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar i nakladnika Jesenski i Turk, svjetlo dana ugledala je još jedna sinteza hrvatske povijesti od srednjega vijeka do danas, no ovaj puta iz pera njemačkoga povjesničara. Riječ je o Ludwigu Steindorffu koji se hrabro prihvatio zadatka prikazati hrvatsku povijest od kasne antike do 2005. godine. Radi se, zapravo, o prijevodu knjige *Kroatien. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart* (Pustet Verlag, Regensburg 2001). Posljednjih godina taj je nakladnik u seriji “Istočna i jugoistočna Europa. Povijest zemalja i naroda” objavio niz

monografija o nacionalnim povijestima zemalja toga dijela Europe, a tu se našlo mjesta i za povijest Hrvatske, pogotovo, kaže autor, “što se nakon osamostaljenja zemlje sve više osjećala potreba za knjigom ovakva sadržaja na njemačkom knjižnom tržištu” (11).

Ova sinteza je prije svega specifična po tome što autor proučava hrvatsku povijest iz perspektive ne hrvatskog povjesničara, a opet, kako sam kaže, nastoji ju ugraditi u širi europski kontekst. Možda je to jedan od ključnih čimbenika zašto se ovaj pregled može izdvojiti iz niza dosadašnjih koji su načinili hrvatski povjesničari (Trpimir Macan, Ivo Perić, Dragutin Pavličević, Ivo Goldstein i dr.) u posljednjih petnaestak godina. Tomu se može dodati i to što se autor usudio odškrinuti vrata suvremenih hrvatskih zbivanja i dati prikaz najnovije hrvatske povijesti, koja uključuje Domovinski rat i zbivanja nakon njega prikazujući stanje u Hrvatskoj koja je ušla u integracijske procese. Iako je knjigu pisao imajući u vidu njemačkoga čitatelja, Steindorff ju je za hrvatsko izdanje pripremio u nadi da će čitatelju u Hrvatskoj biti zanimljiva više po tome kako izgleda pogled “izvana” na hrvatsku povijest, a ujedno da će je moći čitati kao prikaz svoje vlastite nacionalne povijesti.

Treba naglasiti da autor, kao vrsni poznavatelj hrvatske i strane historiografije, kao i na temelju odličnoga poznavanja izvorne građe, iznosi cjelovit, znanstveno utemeljen pogled na hrvatsku povijest. Steindorff se već tri desetljeća bavi proučavanjem raznih aspekata hrvatske povijesti, od srednjega vijeka do burnih godina Hrvatskoga proljeća. On se u svome radu iskazuje kao izvrstan stručnjak, koji pomno prati relevantnu literaturu i vrela te vlastitim istraživačkim radom dolazi do razumijevanja bitnih problema naše kompleksne srednjovjekovne i suvremene povijesne zbilje. Svakoj problematici u hrvatskoj historiografiji pristupa oprezno, ali jasno donoseći objektivne zaključke koje

argumentira na temelju uvida u povijesne dokumente. Pri samoj analizi povijesnih procesa do izražaja dolazi autorov interdisciplinarni pristup, jer on nije samo povjesničar, već i slavist i germanist, što još više doprinosi široj perspektivi uvida u hrvatsku povijesnu svakodnevicu.

O Steindorffovom doprinosu hrvatskoj historiografiji jasno govore i njegovi dosadašnji znanstveni radovi koji se napose odnose na proučavanje povijesti dalmatinskih gradova u razvijenom srednjem vijeku, srednjovjekovnoga Zagreba ili pak Hrvatskoga proljeća. (Primjerice, objavio je sljedeće: Ludwig Steindorff, *Die dalmatinische Städte im 12. Jahrhundert. Studien zu ihrer politischen Stellung und gesellschaftlichen Entwicklung*, Köln-Wien, 1984.; isti, *Das mittelalterliche Zagreb – ein Paradigma der mitteleuropäischen Stadtgeschichte*, u: *Südosteuropa Mitteilungen* 35 (1995), 2, str. 135-145; isti, *Der Kroatische Frühling. Eine soziale Bewegung in einer sozialistischen Gesellschaft*, u: *Der Balkan. Eine europäische Kriesenregion in Geschichte und Gegenwart*, (ur. Jürgen Elvert), Stuttgart 1997, 197-210.) Ludwig Steindorff danas radi kao voditelj katedre za istočnoeuropsku povijest na Sveučilištu u Kielu.

Ovaj pregled povijesti Hrvatske autor je podijelio u šesnaest poglavlja na 274 stranice. Povijesna zbivanja od antike, preko srednjega i novoga vijeka do "dugog" 19. stoljeća obuhvaćaju prvih sto pedeset stranica, a moderna povijest od Prvoga svjetskog rata do Hrvatske kao samostalne države napisana je na stotinjak stranica. Tekst je obogaćen i bogatim fondom ilustracija zgusnutih na 15 stranica knjige.

U uvodnoj riječi (15-21) autor govori o povijesnome teritoriju, na kojemu od ranoga srednjeg vijeka obitavaju Hrvati, a koji se odnosi na hrvatske povijesne pokrajine Istru, Dalmaciju, Slavoniju, Međimurje, Baranju i Srijem. Pritom naglašava kako su se kroz

različite okolnosti, uslijed ratova i prisvajanja, mijenjale povijesne granice, ali su se već od srednjega vijeka razvijale političke, društvene, gospodarske i kulturne sveze između pojedinih teritorija, te se oblikovali počeci svijesti o zajedničkom identitetu. Na taj način stvorene su pretpostavke za stvaranje suvremene hrvatske nacije u 19. stoljeću. Iz toga je vidljiva Steindorffova teza o kontinuitetu hrvatske državnosti od ranoga srednjovjekovlja.

Kada je riječ o stanovništvu, autor ističe kako se područje današnje Republike Hrvatske, uslijed krvavih povijesnih zbivanja i izazvanih demografskih promjena, ne poklapa s prostorom koji naseljavaju Hrvati, misleći pritom na čitavo područje jugoistočne Europe, od Bosne i Hercegovine, Srbije (Vojvodine i Kosova), Crne Gore, ali i na Hrvate naseljene u Austriji (Gradišće), Mađarskoj (Baranja), Slovačkoj, Rumunjskoj (Banat), Italiji (Molise), zapadnoj Njemačkoj i, naposljetku, u moderno doba u prekoceanskim zemljama – Americi, Australiji itd.

Govoreći u okviru širih zemljopisnih i povijesnih prostora i povezujući panonsko i mediteransko područje, Steindorff naglašava kako Hrvatska ima ulogu mosta između srednje i jugoistočne Europe. Istodobno ona je dio i jednoga i drugog prostora (21-22). Povijesnim argumentima autor dokazuje da je Hrvatska, kao i Slovenija, dio jugoistočnoga prostora, "i to zbog snažnih obilježja koja je ostavila rimska vladavina, zbog položaja u nekadašnjoj sferi utjecaja Osmanskoga Carstva, te zbog pripadnosti južnoslavenskom jezičnom krugu", a i ništa manje važan razlog je i sedamdesetogodišnja pripadnost jugoslavenskoj državi (s kratkim prekidom u doba Drugoga svjetskog rata) (22). Ono što karakterizira Hrvatsku kao dio srednje Europe jest veza sa zapadnom crkvom, uspostavljena još u ranom srednjem vijeku, što je snažno utjecalo na oblikovanje tipično zapadnoeuropskih civilizacijskih normi. Potom, Hrvatska je tijekom srednjeg i novog

vijeka bila dionikom svih procesa stvaranja staleškoga društva i gradova, što karakterizira zemlje zapadne i srednje Europe. Nažalost, autor ne naglašava dovoljno utjecaj mediteranske civilizacije na kreiranje urbanih društava u srednjem i novom vijeku na istočnoj obali Jadrana iako je i sam o tome napisao više studija. Naposljetku, ne može se zanemariti činjenica da je ona politički do 1918. godine bila dominantno orijentirana prema Srednjoj Europi. U posljednje vrijeme, naglašava Steindorff, osamostaljenjem Hrvatske, novom otvorenošću granica i sudjelovanjem u europskim integracijskim procesima, obnavljaju se i jačaju veze sa srednjom i zapadnom Europom.

U prvome poglavlju pod nazivom Antičko doba i Etnogeneza (23-28) autor naglašava kako je prostor današnje Hrvatske pripadao granicama Rimskoga Carstva i kako su postojeće razlike između njezinih pojedinih regija uvjetovane stupnjem u kojem su ta područja bila pod utjecajem političkih i društvenih struktura kasne antike. Taj se utjecaj najslabije osjetio u brdovitoj unutrašnjosti, antičkih je tragova bilo nešto više na sjeveru na području provincije Panonije, dok je obalno područje, koje je najviše bilo uključeno u sredozemni kulturni i prometni krug, u jačoj mjeri prožeto antikom. Propadanjem antičkih struktura i vlasti krajem 6. stoljeća, uključujući tu i crkvenu organizaciju, u ovome dijelu Europe otvoren je prostor za niz novih etnogeneza, među kojima je i hrvatska, koju autor usko povezuje s uspostavom carstva Avara i seobom Slavena. Steindorff se osvrće na podrijetlo i značenje etnonima "Hrvat", što do danas nije razjašnjeno. On zastupa tezu da su Hrvati na jadransku obalu stigli u doba kada je ona već bila naseljena Slavenima. Provođenje etnogeneze vršilo se brzim uklanjanjem avarske vlasti pomoću bizantske diplomacije, jezičnom slavenizacijom i uspostavom vlastitoga sustava vlasti koji se u izvorima prvi puta potvrđuju oko 800. godine.

U poglavlju u kojemu je obradio vremenski period od 9. do 11. stoljeća ranoga srednjovjekovlja (29-40), autor izvrsno uočava kako je to razdoblje na prostoru istočne jadranske obale bitno odredio dualizam između obalnih gradova pod bizantskom vlašću i slavenskih država u njihovu zaleđu. Posebno opisuje ustroj gradova bizantske Dalmacije, ujedno biskupskih sjedišta, a posebno područje Hrvatske koje graniči sa susjednim slavenskim državama. Od sredine 9. stoljeća opisuje se osamostaljenje zemlje pod dinastijom Trpimirovića, ali i proces kristijanizacije iz dvaju središta: Akvileje (jer je Hrvatska politički bila vezana uz Franačko Carstvo) i dalmatinskih gradova koji su po obredu i liturgijskom jeziku pripadali zapadnoj crkvi. Posebnu važnost Steindorff pridaje unutarnjem ustroju ranosrednjovjekovne Hrvatske, a poglavlje završava opisom smjene dinastija i okolnostima utemeljenja ugarsko-hrvatske personalne unije koja će potrajati do 1918. godine.

U petom poglavlju, gdje obrađuje razdoblje razvijenoga i kasnog srednjeg vijeka od 12. stoljeća do 1526. godine (41-62), autor analizira stvaranje političkoga ustrojstva Slavonije od kraja 11. stoljeća, a s druge strane stvaranje gradskih komuna i jačanje pravnoga sustava na istočnoj jadranskoj obali. U srednjovjekovnome okviru, uz političku povjesnicu razmatra gospodarsku problematiku i pitanje migracija stanovništva kako u priobalju tako i u Slavoniji. Kao zasebnu cjelinu izdvaja srednjovjekovnu povijest Bosne i Dubrovnika, čiji gospodarski uspon započinje u 13. stoljeću. Završava opisom ekspanzivne moći Osmanskoga Carstva koja će uskoro zaprijetiti kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji i svesti ju na "ostatke ostataka".

Uvidjevši važnost glagoljske pisane riječi za kulturnu baštinu Europe i napose Hrvatske, autor toj problematici posvećuju cijelo šesto poglavlje svoje sinteze pod nazivom "Kultura glagoljske pismenosti" (65-67).

U sedmom poglavlju posvećenom razdoblju od 16. do 18. st. (71-92) autor se posebno bavi stanjem u Hrvatskoj pod osmanjskom vojnom ekspanzijom koja na kraju ovog razdoblja postupno slabi i nestaje. U tom periodu posebno su mu zanimljiva pitanja uskoka, nastanak protestantizma u Hrvata, uspostava i ustroj Vojne Krajine koja je istrgnuta iz uprave i jurisdikcije civilne Hrvatske, seljačke bune i otpor hrvatskih i ugarskih velikaša prema bečkom centralizmu. Autor koristi termin "zrinsko-frankopanska pobuna" koji je uglavnom odbačen u hrvatskoj historiografiji jer se radi o mnogo složenijem problemu. Steindorff također proučava i zlatno doba i suton Dubrovnika, a analizira i kompleksne vjerske odnose u Bosni i Hercegovini.

U sljedećem poglavlju pod naslovom Dugo devetnaesto stoljeće (95-149), osim svih temeljnih povijesnih procesa koji su ga obilježili (od francuske vladavine, hrvatskoga narodnog preporoda, revolucije, neoapsolutizma, preko Oktroiranoga ustava do Nagodbi), autor se posebno osvrće na kompleksan problem jezičnoga pitanja u 19. i 20. stoljeća. Kako bi pomogao čitatelju da se snađe u moru novonastalih političkih stranaka u Slavoniji i Hrvatskoj u 19. stoljeću, prikazao ih je tablično (125). Tablicu je preuzeo iz knjige Güntera Schödlja *Kroatische Nationalpolitik und Jugoslawenstvo* iz 1990. godine. Za Steindorffa je neizostavno pitanje Bosne i Hercegovine nakon 1878. godine i austro-ugarske aneksije pri čemu posebice ističe kako su upravo u 19. st. nastajali međusobno konkurirajući planovi nacionalnog prisvajanja Bosne, od strane Srba, Hrvata i Muslimana, koji se tada nisu uspjeli ostvariti. Taj je sukob najviše eskalirao u 20. stoljeću i to u posljednjem ratu 1992.-1995. koji se vodio u vidu etničkoga čišćenja.

Čitavo dvadeseto stoljeće raspoređeno je u četiri poglavlja: Prvi svjetski rat i međuratno doba (153-171); rat u Hrvatskoj od

1941.do 1945. godine (173-188); Hrvatska u socijalističkoj Jugoslaviji od 1945. do 1990. (191-207) i Hrvatska kao samostalna država (211-230). Prilikom govora o žrtvama u Drugome svjetskom ratu, Steindorff vjeruje demografu Vladimiru Žerjaviću kao pouzdanom izvoru. Možda je najzanimljiviji dio u prikazu postmoderne povijesti upravo autorovo viđenje procesa hrvatskoga osamostaljenja od SFRJ koji se nikako ne može usporediti s događanjima u Mađarskoj ili pak nekadašnjoj Čehoslovačkoj, jer se na žalost nisu odvijali mirnim putem, već je Hrvatska svoju slobodu platila ratnim razaranjima, najkrvavijih razmjera nakon Drugoga svjetskog rata. Autor naglašava kako za vrijeme Domovinskoga rata i sve do izbora 2000. godine nije bilo nikakvih konkretnih izgleda za ostvarenje ulaska Hrvatske u Europsku zajednicu, a ipak je nakon 2000. među političkim strankama zavladao suglasnost da je najvažniji cilj uključivanje Hrvatske u tokove europskih integracija. Pregovori s Hrvatskom o ulasku u EU započeli su 2005. godine. Ulazak Hrvatske u Europsku uniju, Steindorff doživljava kao neminovan proces, i iz perspektive Europe i iz hrvatske perspektive.

Sinteza je zanimljiva i po tome što se autor ne zadržava samo na kronološkom nizanju događaja, već govori i o kulturnom, društvenom, gospodarskom životu, a povremeno, kada to izvori dopuštaju, razmatra i demografsku problematiku. Na kraju knjige autor donosi svu relevantnu literaturu na stranim jezicima što je osobito vrijedna informacija za hrvatske povjesničare, a sintezu obogaćuje uredno izrađen znanstveni aparat sa detaljnim kazalima osobnih i imena mjesta te povijesnih pojmova kao i popis priloga.

Steindorffova sinteza "Povijest Hrvatske od srednjeg vijeka do danas" zasigurno je jedna od najcjelovitijih prikaza tisućljetne hrvatske povijesti na europskom prostoru koja ukazuje na ukupan civilizacijski doprinos hrvatskog naroda zajedničkom europskom

okruženju, a istovremeno je utemeljena na znanstvenoj analizi vrela i literature i izrađena u skladu sa načelima suvremene metodologije. S druge strane pisana je popularnim stilom i lako razumljivim jezikom te je tako zanimljiva i stručnim krugovima, ali i običnome čitatelju, koji želi dobiti bolji uvid u vlastitu povijest. Kao strani povjesničar, Steindorff je ovaj rad uspio oteretiti raznih mitova u hrvatskoj povijesti koji su nastajali još od 19. stoljeća. Čitajući sintezu osjeća se da je autor oslobođen i političkih okova, kojima su često vezani domaći povjesničari, posebno kada se bave novijom poviješću, od Drugoga svjetskog rata na ovamo. Stoga smatram da je svojim objektivno-znanstvenim metodološkim pristupom Steindorffova sinteza hrvatske povijesti odlična nadopuna dosadašnjima, a u nekim aspektima ih i nadmašuje.

Zrinka Novak

Zlatko Hasanbegović, *Muslimani u Zagrebu 1878.-1945. Doba utemeljenja, Medžlis Islamske zajednice u Zagrebu, Zagreb, 2007., str. 624*

Knjiga Zlatka Hasanbegovića *Muslimani u Zagrebu 1878. – 1945. Doba utemeljenja* jedinstveno je djelo koje obrađuje tematiku muslimanske zajednice u gradu Zagrebu u razdoblju od 1878. do 1945. godine. Knjiga je podijeljena u osam dijelova, a sadrži i sažetak na engleskom jeziku, detaljni popis slikovnih priloga i tablica, popis kratica, popis korištenih izvora i literature, kazalo osobnih imena i bilješku o autoru. Samom radu prethode zahvale autora i iznošenje autorovog pristupa istraživanju.

U prvom ili uvodnom dijelu knjige autor se osvrće na muslimane u Banskoj Hrvatskoj prije 1878. godine, odnosno prije detaljno obrađenog razdoblja u knjizi. Autor na osam strana daje kratak ali neophodan uvod u temu koju obrađuje u knjizi.

U drugom dijelu knjige autor obrađuje prvi dio širokog razdoblja koje je obrađeno u knjizi. Drugo poglavlje govori o Austro-ugarskom razdoblju, odnosno od 1878. do 1918. godine, gdje autor daje uvid ne samo u politički, već i kulturni i stvaralački život muslimana u Zagrebu. Posebnu pažnju autor je posvetio *Zakonu o priznanju islamske vjeroispovijesti u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji*, koji je donesen samo dvije godine prije propasti Monarhije.

Drugi dio velikog razdoblja od 1878. do 1945. godine autor obrađuje u trećem poglavlju knjige pod naslovom “Jugoslavensko razdoblje (1918. – 1941.)”. Tu autor iznosi ustrojstvo vjerskog predstavništva, njegovo djelovanje i razvitak. Detaljno analizira strukturu muslimanskog stanovništva grada Zagreba, te njegovu organizaciju u tri društva; [Srpsko] Muslimansko kulturno-prosvjetno društvo Gajret, Muslimansko kulturno društvo Narodna uzdanica i Društvo zagrebačkih muslimana/ Hrvatsko muslimansko društvo. Uz opis djelovanja svakoga od tri navedena društva, autor opisuje i njihov odnos prema tada aktualnoj vlasti i opoziciji, te navodi podatke o istaknutijim članovima i unutarnjim problemima. U istom poglavlju obrađeno je i osnivanje Kotarskih šerijatskih sudova, s naglaskom na Kotarski šerijatski sud u Zagrebu, ovlastima suda, funkcijama koje je preuzeo sud, popisom šerijatskih brakova u Zagrebu itd., te osnivanju katedre za šerijatsko pravo na Zagrebačkom sveučilištu.

Četvrto poglavlje knjige obrađuje razdoblje od 1941. do 1945. godine, odnosno razdoblje Nezavisne Države Hrvatske. Danas već sam spomen Nezavisne Države Hrvatske izaziva političke akontacije, no autor vrlo vješto izbjegava bilo kakvu politizaciju. U ovom dijelu knjige ponovo nalazimo opću analizu muslimanskog društva u Zagrebu, vjerskog i kulturnog djelovanja muslimana, njihova položaja u novonastaloj državi, a

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Godina LX
Zagreb 2007.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LX, str. 1-401, Zagreb 2007.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Suizdavač

Srednja Europa, d.o.o.

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša, Mirjana Gross, Tvrko Jakovina

Ivan Kampuš, Franko Mirošević, Ivica Prlender

Tomislav Raukar, Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa *Historijski zbornik* su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Objavlivanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

Grafička priprema i tisak:

Ibis-grafika, IV Ravnice 25, Zagreb